

ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ З ЕКОЛОГІЇ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В ПОВОЄННІЙ УКРАЇНІ

Муляр Наталія Михайлівна

ORCID ID: 0000-0002-9989-8417

викладач вищої кваліфікаційної категорії предметної комісії математичної та природничо-наукової підготовки, фізичного виховання
Прилуцький технічний фаховий коледж, м. Прилуки, Україна

Освіта відіграє ключову роль у досягненні сталого розвитку, забезпечуючи людей знаннями, навичками та цінностями, необхідними для підтримки збалансованого економічного, соціального та екологічного прогресу. Сталий розвиток, що визначається як розвиток, який задовольняє потреби сучасності, не загрожуючи здатності майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби, потребує всебічного підходу до виховання екологічної свідомості та відповідальності в суспільстві. Основні принципи сталого розвитку включають економічну ефективність, соціальну справедливість та екологічну стійкість. Ці принципи можуть бути ефективно впроваджені через освітні програми, які сприяють розумінню важливості збереження ресурсів, зменшення відходів, захисту біорізноманіття та адаптації до змін клімату. Освіта стимулює зміни в поведінці, спрямовані на підтримання довгострокового добробуту планети й людства.

Концепція «освіта для сталого розвитку» передбачає інтеграцію економічних, соціальних та екологічних аспектів у навчальні плани, що допомагає студентам зрозуміти взаємозв'язки між цими сферами. Освіта для сталого розвитку ґрунтується на міжнародних ініціативах, таких як Програма дій «Адженда 21» та Цілі сталого розвитку (ЦСР), визначені ООН. Ці документи закликають до впровадження освітніх програм, які сприяють розвитку критичного мислення, здатності до вирішення проблем та активної громадянської позиції.

Інтеграція принципів сталого розвитку в освітні програми включає міждисциплінарний підхід, що дозволяє студентам отримати цілісне уявлення про виклики та можливості сталого розвитку. Використання інноваційних методів навчання, таких як проєктне навчання, інтерактивні методи й цифрові технології, сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу та залученню здобувачів освіти до активної участі у вирішенні екологічних проблем. Практичне впровадження освіти для сталого розвитку на глобальному рівні демонструє успішний досвід багатьох країн, таких як Швеція та Німеччина, які активно залучають місцеві громади та громадські організації до підтримки екологічної освіти. Міжнародна співпраця та обмін досвідом є важливими елементами у розвитку ESD, оскільки вони сприяють адаптації найкращих практик та інновацій.

Особливе значення освіта для сталого розвитку набуває в контексті повоєнної відбудови України. Війна спричинила значні екологічні проблеми, такі як забруднення, деградація земель та втрати біорізноманіття. У цьому контексті освіта може відіграти вирішальну роль у відновленні довкілля та забезпеченні сталого розвитку країни. Упровадження освітніх програм, спрямованих на підготовку фахівців-екологів та підвищення екологічної свідомості населення, є ключовим елементом у відбудові та майбутньому процвітанні України.

Війна завжди має руйнівні наслідки для суспільства, і освітня система не є винятком. Військові конфлікти не тільки порушують навчальний процес, але й

створюють значні виклики для екологічних програм, які спрямовані на сталий розвиток. Війна в Україні стала яскравим прикладом того, як збройний конфлікт може вплинути на освіту та екологічну свідомість населення. За словами В. Літвінової, заступниці Генерального прокурора України, «природу називають мовчазною жертвою війни, а скоєні проти неї злочини матимуть довготривалі наслідки. Не лише в Україні – довкілля не має кордонів. Державна екологічна інспекція України оцінює збитки довкіллю в 52 млрд доларів» [1].

Перш за все, війна призводить до руйнування освітньої інфраструктури. Школи, університети та інші навчальні заклади стають мішенями обстрілів, що робить їх непридатними для проведення занять. Внаслідок цього тисячі дітей та студентів змушені переривати своє навчання або продовжувати його в екстремальних умовах. Утрата доступу до освіти негативно впливає на якість навчання та знижує мотивацію учнів.

По-друге, війна спричиняє значні людські втрати та вимушене переселення населення. Багато викладачів та учнів стають біженцями або внутрішньо переміщеними особами, що ще більше ускладнює процес навчання. Вимушене переселення призводить до дезінтеграції освітніх колективів та втрати цінних кадрів, які могли б сприяти розвитку освіти та екологічних програм.

Що стосується екологічних програм, війна також має руйнівний вплив. Воєнні дії призводять до значного забруднення довкілля, знищення природних ресурсів та деградації екосистем. Знищення інфраструктури, використання зброї й техніки, а також воєнні дії спричиняють забруднення ґрунтів, водних ресурсів та атмосфери. Це ускладнює реалізацію екологічних програм, спрямованих на захист навколишнього середовища та сталий розвиток. В умовах війни пріоритети держави зміщуються на забезпечення безпеки й виживання, що призводить до скорочення фінансування освітніх та екологічних програм. Недостатність ресурсів для підтримки закладів освіти й екологічних ініціатив ускладнює їхнє ефективне функціонування й розвиток. Багато проєктів вимушено припиняються або відкладаються на невизначений термін. Однак, попри ці виклики, війна також може стати стимулом для інновацій та реформ у сфері освіти та екології. В умовах кризи зростає розуміння важливості сталого розвитку та екологічної освіти. З'являються нові ініціативи, спрямовані на відновлення та розвиток освітньої інфраструктури, впровадження дистанційного навчання та використання цифрових технологій. Громадські організації та міжнародні партнери активно долучаються до підтримки освітніх та екологічних програм, що сприяє їхньому відновленню й розвитку.

Процес розроблення освітніх програм з екології для сталого розвитку має враховувати такі аспекти:

- *Принципи розроблення ефективних програм (міждисциплінарний підхід, орієнтування на практичне застосування, активна участь територіальної громади, інноваційність освітнього процесу, сталість і тривалість програм).*
- *Інтеграція міждисциплінарного підходу в навчальні програми екологічного спрямування.*
- *Упровадження практичних занять та польових досліджень.*
- *Використання інноваційних форм, методів і технологій навчання.*

Серед форм формування в здобувачів освіти екологічної компетентності в контексті подолання екологічних наслідків війни дослідник С. Толочко визначає: 1) навчально-дослідницьку діяльність (соціальні дослідження; проєктні завдання; екопрактикуми); 2) природоохоронну діяльність (екологічні акції; посадка зелених насаджень; догляд за рослинами й тваринами); 3) науково-дослідну роботу

(реферати, участь у дослідницько-експериментальних конкурсах; виконання лабораторних, практичних завдань); 4) навчально-просвітницьку діяльність (захист екопроектів; складання звернень до жителів територіальної громади) [6, с. 234].

Науковцями С. Толочко та Н. Бордюг розкрито питання інтеграції міждисциплінарного підходу в навчальні плани та програми, «деталізовано опис компетентнісного потенціалу екологічної компетентності та вимог до обов'язкового навчання учнів у розрізі 9 галузей освіти: мовно-літературної, математичної, природничої, технологічної, інформатичної, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, мистецької, фізичної культури. Визначено роль наскрізної лінії «Екологічна безпека та сталий розвиток» у формуванні соціальної активності, розвитку відповідальності та екологічної свідомості, що покликане забезпечити дбайливе ставлення до довкілля з усвідомленням важливості сталого розвитку для збереження навколишнього середовища й суспільства» [7, с. 189].

Отже, освіта для сталого розвитку є фундаментальною складовою у досягненні екологічно, економічно та соціально збалансованого майбутнього. Вона формує основу для виховання відповідальних громадян, здатних приймати екологічно обґрунтовані рішення та активно сприяти сталому розвитку своїх громад і планети загалом. Хоча війна має негативний вплив на освітню систему й екологічні програми, проте також відкриває можливості для інновацій і реформ. Важливо, щоб після завершення збройного конфлікту були докладені всі зусилля для відновлення освіти та екологічних ініціатив, що стане запорукою сталого розвитку країни.

Список використаних джерел:

1. Літвінова В. Російські злочини на українській землі: як війна впливає на наше довкілля. Інтерфакс-Україна. Інформаційне агентство. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/896719.html>
2. Муляр Н. М. Знаннєвий та діяльнісний компоненти екологічної компетентності здобувачів освіти. *Технології, інструменти та стратегії реалізації наукових досліджень*: матеріали III Міжнар. наук. конф. (Львів, 15 квітня 2022). Львів, 2022. Т. 2. С. 58–60.
3. Муляр Н. М. Особливості формування екологічної компетентності здобувачів освіти засобами економічної географії. *Recent Advances in Global Science: proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference* (Vilnius, 15 August 2022). Vilnius, 2022. С. 76–80.
4. Муляр Н. М. Екологічні проблеми Чернігівщини в контексті воєнних викликів. Традиційні та інноваційні підходи до наукових досліджень: матеріали IV Міжнар. наук. конф. (Житомир, 10 лютого 2023). Житомир, 2023. Т. 2. С. 166–168.
5. Толочко С. В. Мотивація як важлива соціальна навичка та складова екологічної компетентності дітей та учнівської молоді. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2020. № 24 (1). С. 203–215.
6. Толочко С. В. Науково-методичні засади формування в старшокласників екологічної компетентності в умовах подолання екологічних наслідків війни. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2023. С. 224–242.
7. Толочко С. В., Бордюг Н. С. Реалізація компетентнісного потенціалу формування екологічної компетентності в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. № 49. С. 189–195.
8. Tolochko S., Bordiug N., les T. Content, forms and methods of building the environmental competence of education recipients on the basis of axiology. *ScienceRise: Pedagogical Education*. 2022. № 2(47). P. 20–26.